

Digitální gramotnost a bezpečnostní dovednosti dětí a mladé generace

Shrnutí:

Digitální schopnosti dětí byly hodnoceny na základě vzorku dotazování 25 000 mladých Evropanů ve věku 9 až 16 let, aktivně používajících internet. Dotazování se týkalo především jejich online aktivit, schopností a znalostí digitálních technologií a vlastní efektivity.

Typický výčet internetových aktivit mládeže najdete v příložené tabulce. Obecně lze konstatovat, že mnoho mladých ve věku 11 až 13 let **postrádá klíčové bezpečnostní návyky a znalosti**.

Rozšíření bezpečnostních návyků a znalostí u mladé generace může **podpořit další rozvoj** jejich schopností, které posléze povedou k **bohatším online aktivitám**. Učení dětí používat online technologie bezpečně je tedy nemusí nutně omezit, ale naopak příznivě podpořit jejich online aktivity a vzniklé příležitosti.

Digitální schopnosti rozhodují

„Digitální gramotnost“ anebo chcete-li „e-schopnosti“ jsou pro používání internetu a online technologií dětmi zásadní. Názor většiny je ten, že čím větší digitální gramotností děti disponují, tím více mohou z internetu získat, aniž by byly ohroženy jeho škodlivým obsahem.

V rámci studie EU Kids Online byly internetovým uživatelům v 25 zemích Evropy položeny otázky, týkající se tří základních okruhů:

- **Šířka online aktivit** – děti a mládež ve věku 9 až 16 let byli dotazováni, zda provozovali jednu ze 17 aktivit, viz Tabulka 1, a to v průběhu posledního měsíce. Zde se vychází z předpokladu, že čím více (méně) aktivit děti provozují online, tím lepší (slabší) jsou jejich vědomosti a schopnosti.
- **Specifické internetové znalosti** – děti ve věku 11 až 16 let byly dotazovány, zda disponují jednou z osmi schopností (viz Tabulka 2), a to jak z hlediska digitální bezpečnosti, tak i informační citlivosti.
- **Vlastní výkonnost, hodnocení vlastních schopností** – děti ve věku 9 až 16 let byly vyzvány, aby ohodnotily vlastní schopnosti na základě dotazu: „Jak pravdivé je pro tebe tvrzení: o internetu toho vím hodně“.

Online aktivity dětí

Online aktivity dětí byly klasifikovány z hlediska sledování a vyhledávání obsahu, online kontaktů a chování. Některé z kategorií se částečně překrývají.

Tabulka 1: online aktivity dětí v posledním měsíci

% dotazovaných, kteří...	věk 9 až 12 let		věk 13 až 16 let		Všichni
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	
Aktivity obsahového charakteru					
Používají internet pro přípravu do školy	79	82	87	90	85
Hrají internetové hry samostatně anebo proti počítači	86	84	88	71	83
Sledují videoklipy	66	64	87	85	76
Čtou/sledují zprávy na internetu	38	36	60	57	48
Stahují hudbu nebo filmy	27	26	61	56	44
Aktivity komunikační					
Používají instant messaging	43	47	76	77	62
Navštěvují profily svých známých na sociálních sítích	39	42	80	81	62
Posílají/přijímají e-maily	42	47	74	76	61
Hrají onliny hry s ostatními uživateli	47	33	63	33	44
Používají při komunikaci web kameru	23	25	37	38	31
Navštěvují chatovací fóra	14	14	35	28	23
Aktivity založené na sdílení dat a informací					
Dávají ke sdílení ostatním fotografie, videa nebo hudbu	22	24	54	55	39
Vkládají anebo posílají zprávy na webové stránky	18	18	44	40	31
Vytvářejí profil nebo avatar	20	17	21	13	18
Požívají síť pro sdílení dat	11	8	30	22	18
Tráví čas ve virtuálním světě	15	14	21	12	16
Píše blog nebo online diář	4	6	15	18	11
Průměrný počet provozovaných aktivit	5,7	5,5	9,1	8,2	7,2

Hodnocené otázky: Které z těchto aktivit jste na internetu prováděli poslední měsíc?

Dotazovaná skupina: děti ve věku 9 až 16 let, které používají internet.

- **Děti provozují téměř polovinu z dotazovaných aktivit** (průměr je 7,2 ze 17 aktivit uvedených v tabulce 1), výsledky naznačují, že rády získávají různé zkušenosti online.
- **Kultura sdílení je méně rozšířená.** Obsahové aktivity (informace a zábava) a kontaktní nebo komunikační aktivity jsou obecně více populární ve srovnání s aktivitami z oblasti sdílení obsahu.
- **Existují rozdíly ve schopnostech a znalostech, založené na pohlaví a věku.** Chlapci provozují o trochu více aktivit (7,5), než dívky (7). Zatímco děti ve věku 9 až 10 let provozují v průměru

4,7 dotazovaných aktivit, ve věku 11 až 12 let je to už 6,5, 13 až 14 let 8,1 a 15 až 16 let 9,1. Čím jsou děti starší, tím více aktivit se naučí a provozují online.

- **Existují rozdíly z hlediska sociálně-ekonomického statutu (SES) rodiny**, ve které děti vyrůstají. Děti z rodin s vyšším SES mají širší portfolio online aktivit (7,6) ve srovnání s dětmi z rodin se středním SES (7,3) a nízkým SES (6,7).
- **Míra schopností není rovnoměrná**. Za předpokladu, že provozování různých online aktivit vyžaduje schopnosti a tyto aktivity podněcují rozvoj dalších schopností, lze vyvodit, že mladší děti a děti z rodin s nižším SES získávají méně zkušeností a tedy i znalostí (provozují méně aktivit on-line).

Online schopnosti dětí

Z hlediska koncepce mohou být digitální schopnosti klasifikovány jako **pomocné** (základní nebo z hlediska funkčnosti), **informační** (z hlediska porozumění problematice, navigace, zhodnocení zkušeností) a **sociální** (komunikace, soukromí, zpřístupnění informací o vlastní osobě). Osm typů dovedností, dotazovaných v rámci studie EU Kids Online, postihovalo především oblasti pomocných činností (především ve vztahu k bezpečnosti) a informační dovednosti. Byla dotazována cílová skupina ve věku 11 až 16 let.

- **Děti disponují v průměru zhruba polovinou schopností**, na které byly v rámci studie dotazovány. Děti jsou mnohem méně schopny blokovat anebo filtrovat obsah než samotné uživatele, najít informace o bezpečnosti anebo označit webovou stránku.
- **Mladším dětem chybí důležité schopnosti**. Chlapci jsou o něco více zkušenější (4,3), než dívky (4,0). Jsou velké rozdíly z hlediska věku: děti ve věku 11 až 12 let umí 2,8 dotazovaných činností, ve věku 13 až 14 let 4,3 a ve věku 15 až 16 let až 5,2 činností.
- **Děti z prostředí vyšší ekonomické vrstvy jsou zkušenější**, než děti z prostředí s nižším SES. Děti z vyšší SES sdělily, že z Tabulky č. 2 jsou schopny provést 4,7 činností, děti ze střední a nižší ekonomické vrstvy pouze 4,2 a 3,7.
- **Uvedené schopnosti jsou vzájemně provázané**. Celkem osm dotazovaných činností bylo porovnáváno navzájem a zkoumán jejich vzájemný vliv. Ti, kdo jsou schopni posoudit věrohodnost webových stránek zpravidla také umí najít informace o bezpečnosti. Ti, kdo umí označit webové stránky, zpravidla také zvládnou blokovat nevyžádané zprávy. Na druhou stranu ti kdo „bojují“ s některou z dotazovaných dovedností jsou na tom zpravidla podobně i v oblasti ostatních schopností.

To vše má zajímavé dopady z hlediska metodiky. Výuka bezpečnostních dovedností může zlepšit ostatní online schopnosti a zároveň výuka pomocných nebo informačních dovedností může u dětí zlepšit jejich bezpečnostní znalosti. Existuje zde silná vzájemná provázanost.

Tabulka 2: dětská online gramotnost a dovednosti v oblasti bezpečnosti

% dotazovaných, kteří...	věk 11 až 13 let		věk 14 až 16 let		Všichni
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	
Pomocné/bezpečnostní dovednosti					
Označení webové stránky (bookmark)	56	52	73	72	64
Blokování příjmu zpráv od nežádoucí osoby/uživatele internetu	51	53	75	74	64
Změna nastavení úrovně soukromí v profilu sociální sítě	41	44	69	69	56
Vymazání informace o navštívené webové stránce (historie prohlížeče)	42	37	67	61	52
Blokování reklamy anebo nevyžádaných hromadných mailů	41	39	65	57	51
Změna filtru preferencí	19	16	46	31	28
Informační dovednosti					
Nalezení informace s tématikou "jak používat internet bezpečně"	54	51	74	70	63
Porovnání více webových stran pro věrohodnost obsažených informací	47	44	67	63	56
Průměrný počet dovedností	3,4	3,2	5,2	4,8	4,2

Dotazované otázky: Které z těchto činností umíte provést v prostředí internetu? Prosíme odpovězte ANO nebo NE u každé z dotazovaných činností. Pokud nevíte, co daná činnost znamená anebo nevíte, jak ji provést, jednoduše odpovězte, že nevíte.

Dotazovaná skupina: děti ve věku 11 až 16 let, které používají internet.

Vlastní efektivita dětí v oblasti online, jak děti vnímají své vlastní schopnosti

Další možností, jak porozumět schopnostem dětí pohybovat se v prostředí online a pracovat s internetem, je zeptat se jich na posouzení vlastních možností a znalostí. Ačkoliv jde o velmi hrubý indikátor, který svádí k přeceňování, ale i podceňování vlastních schopností, posouzení vlastních schopností minimálně odráží míru důvěry dětí ve vlastní znalosti činností online. Děti byly dotazovány následujícím způsobem: „jak pravdivé je pro vás tvrzení, že víte hodně o internetu?“ a „jak pravdivé je pro vás tvrzení, že o dané problematice víte víc, než vaše rodiče?“. Viz tabulka 3.

- **Tvrzení, že děti vědí víc než jejich rodiče, je přehnané.** Pouze 36 % evropských dětí ve věku 9 až 16 let o sobě tvrdí, že je velmi pravdivé, že vědí o internetu více, než jejich rodiče. Necelá třetina (31 %) konstatovala, že je to jen částečně pravda. Současně pouze 33 % sdělilo, že je velmi pravdivé, že vědí o internetu hodně, 50 % konstatovalo, že to je jen částečně pravda.

- **Někteří rodiče umí více:** jedna třetina dotazovaných dětí, která pro cílovou skupinu věkové kategorie 9 až 10 let roste až ke dvěma třetinám, tvrdila, že není pravda, že ví více o internetu než jejich rodiče.
- **Věk rozhoduje.** Starší děti si více věří, než mladší a chlapci si věří o něco málo více, než dívky.
- **Které děti toho ví více o internetu, než jejich rodiče?** Zajímavá je skutečnost, že podobně, jako své schopnosti posuzují starší děti (ví o internetu více), hodnotí své schopnosti děti z rodin s nižším SES. Nedá se vysledovat žádný rozdíl ve vztahu k SES pro konstatování množství znalostí v oblasti internetu ze strany dětí, ale je zde hodnocení nižší úrovně digitálních znalostí těch rodičů, kteří disponují nižší úrovní SES.

Tabulka 3: hodnocení vlastních internetových schopností u dětí

% dotazovaných, kteří...	věk 9 až 12 let		věk 13 až 16 let		Všichni
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	
Umím s internetem více, než moji rodiče					
Není pravda	48	52	17	18	33
Částečně pravda	30	30	31	34	31
Velmi pravdivé	22	18	52	48	36
Umím spousta věcí na internetu					
Není pravda	24	29	7	10	17
Částečně pravda	54	54	44	49	50
Velmi pravdivé	22	17	49	41	33

Dotazované otázky: Do jaké míry je pro vás pravdivé tvrzení, že víte více informací o internetu než vaši rodiče? Umím hodně věcí z hlediska používání internetu.

Dotazovaná skupina: všechny děti ve věku 9 až 16 let, které používají internet.

Porovnání výsledků průzkumu v jednotlivých zemích

Podobně jako byly porovnávány schopnosti a znalosti dětí na individuální úrovni, lze porovnat výsledky dotazování v jednotlivých evropských zemích. Jinými slovy lze konstatovat, že v zemích, kde děti provozují větší (anebo menší) počet online aktivit jsou jejich digitální schopnosti lepší (nebo horší)?

- Obecně lze říci, že výše uvedená souvislost platí, ale její vyjádření je slabší, než na individuální úrovni. Přesto **v zemích, kde mají děti více digitálních znalostí, mají také širší portfolio online aktivit.**
- Děti ve Finsku podle výzkumu disponují nejširšími vědomostmi a schopnostmi v oblasti internetu, ale výsledek intenzity jejich online aktivit je zhruba na průměrné úrovni. Nejbohatší portfolio online aktivit reportují děti v Litvě.
- Oproti tomu v Turecku vykazují obě zkoumané skupiny nízkou úroveň: internetové schopnosti i množství online aktivit dětí. Irsko vyčnívá jako země, reportující nízkou úroveň internetových aktivit.

Závěry

Způsob měření: přímé sledování digitálních schopností dětí je nepraktické, akceptovatelnou náhradou je pro tyto účely zkoumání *rozsahu* online aktivit dětí; jejich portfolia a typu aktivit, kterým se v prostředí online věnují nejčastěji a naopak. Na individuální úrovni je korelace mezi dosaženými digitálními schopnostmi vysoká, oproti tomu na národní úrovni slabší. Jednoduché dotazování na vlastní schopnosti dětí a jejich hodnocení sebe sama je nejméně vyhovující (i když také adekvátně odrážející úroveň jejich znalostí).

Sociální aspekty. Digitální schopnosti se vyvíjejí na základě využívání technologií, jsou zde jisté závislosti a nerovnosti – z hlediska ekonomické úrovně, ve které se děti pohybují, věku a v nejmenší míře pohlaví. Doporučením je pokusit se vyvinout snahu o vyrovnání těchto rozdílů .

Nízká úroveň znalostí u dětí věkové kategorie 11 až 13 let je příležitost pro učitele, rodiče a všechny ty, kterým nejsou znalosti dětí v oblasti online lhostejné. Méně než polovina dětí této věkové skupiny umí zablokovat nechtěné zprávy, najít na internetu informace o bezpečnosti anebo označit internetovou stránku (nastavit bookmark). Pouze třetina ze zmíněné skupiny umí porovnat více internetových stránek a posoudit, zda informace na nich publikované jsou věrohodné, a zablokovat zasílání nevyžádané hromadné pošty.

Starší děti jsou schopné získávat znalosti a zkušenosti v oblasti digitálních technologií a bezpečnosti metodami pokus-omyl anebo učením se na základě sdílení informací. Vzhledem ke skutečnosti, že do online světa přicházejí děti stále mladší, nebude možné čekat na to, až získají potřebné zkušenosti těmito metodami. **Vzdělávání dětí je proto velmi důležité.**

Ze vztahu mezi bezpečnostními znalostmi a schopnostmi a rozhodující digitální gramotností vyplývá, že zlepšování (anebo výuka) jedné z oblastí má přímý vliv na rozvoj druhé.

Čím více schopností a znalostí v oblasti online bezpečnosti vede k rozvoji i dalších digitálních dovedností a čím více dovedností vyplývá z bohatších online aktivit, **učení dětí chovat se ve světě online bezpečně nijak neomezuje jejich možnosti ve světě online, většinou je tomu spíš naopak.**